

О. П. Костюккандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри дизайну

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ORCID: orcid.org/0000-0001-5309-2816

МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкрито теоретико-методологічні засади моделювання системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки. Підкреслено, що моделювання виступає логічним продовженням етапу теоретичного обґрунтування системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки та забезпечує її практичну реалізацію в освітньому процесі. Визначено, що підґрунтям побудови структурно-функційної моделі є вирішення підготовчих завдань: аналіз термінологічного апарату щодо змісту та сутності базових понять («модель», «моделювання», «педагогічне моделювання»); визначення основних положень щодо системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки; обґрунтування алгоритму побудови моделі.

Проаналізовано термінологічний апарат щодо розглянутих понять: модель визначено як спрощене відображення об'єкта, що використовується для пояснення, прогнозування або керування системою; моделювання – як процес створення та дослідження моделей реальних об'єктів з метою їх удосконалення й оптимізації; педагогічне моделювання – як науково обґрунтований процес побудови моделі педагогічного процесу з урахуванням визначених вимог, структури та властивостей, що підлягають дослідженню в педагогічному експерименті.

Відповідно до побудови структурно-функційної моделі визначено основні положення щодо системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки. Система трактується як цілісна, взаємопов'язана структура, що охоплює ціле-результативний, суб'єктно-суб'єктний, середовищний, змістовий і технологічний компоненти. Її функціонування забезпечують провідні функції – аксіологічна, особистісно-розвивальна, соціокультурно-адаптивна, коригувальна та інтегруюча, які узгоджуються з відповідними структурними компонентами.

Обґрунтовано алгоритм побудови моделі системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів, який охоплює послідовні етапи: визначення мети, об'єкта й предмета моделювання; врахування нормативно-правової бази та вибір теоретичного підґрунтя; формування основних припущень; конструювання структурно-функціональної моделі; експертизу та перевірку властивостей моделі; подальше доопрацювання, уточнення структури й компонентів з метою вдосконалення та завершення моделі.

Ключові слова: модель, моделювання, педагогічне моделювання, естетична свідомість, майбутні дизайнери.

Постановка проблеми. Відповідно до методології психолого-педагогічних досліджень, професійна підготовка майбутніх фахівців здійснюється переважно через педагогічну систему, яка відображає цілісність і логіку взаємодії її компонентів. Удосконалення системи вищої освіти на сучасному етапі потребує комплексного підходу до проектування моделей всіх її ланок, моделювання процесу підготовки майбутніх фахівців таким чином, щоб він забезпечував професійну й життєву компетентність, якісні професійні знання й уміння, професійну мобільність і стійкість, конкурентоздатність і конкурентоспроможність випускників закладів освіти [1]. У наукових дослідженнях проблема моделювання системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підго-

товки розглядається здебільшого фрагментарно, не розкриваючи теоретико-методологічні засади побудови структурно-функційної моделі, що унеможливорює визначення її ефективності, експериментальну перевірку та практичну реалізацію в освітньому процесі.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел враховує словникові визначення поняття «модель», «моделювання», а також їх трактування низкою зарубіжних та українських науковців (Л. Вайзел, Т. Віллмейн, В. Воллес, Е. Крапо; Т. Анісімов, С. Гончаренко, С. Вітвицька, Н. Зимогляд, І. Зязюн, С. Нехаєнко, Г. Сагач, Л. Сушенцева, В. Ягупов та ін.).

Моделювання системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі

професійної підготовки безпосередньо пов'язане з проблемою педагогічного моделювання. Цей напрям набув широкого висвітлення у наукових дослідженнях сучасних учених. Так, І. Осадчий систематизував знання у галузі педагогічного моделювання, що є необхідними для педагога під час аналізу, опису та вдосконалення власної професійної діяльності; Є. Лодатко обґрунтував методологічні основи застосування педагогічного моделювання в освітній практиці; Л. Петришин спирається на системний підхід у педагогічних дослідженнях як основу наукового дослідження та моделювання; Є. Павлютенков та Ю. Сурмін запропонували авторські концептуальні підходи до реалізації педагогічного моделювання; С. Вітвицька розкрила специфіку моделювання підготовки фахівців в умовах інтеграції до європейського простору.

Питання професійної підготовки дизайнерів висвітлено у наукових працях дослідників (В. Бутенко, М. Пічкур, В. Прусак, С. Чирчик, В. Фурса та ін.), які розкрили зміст, структуру та технології підготовки фахівців у межах сучасних освітніх парадигм, акцентувавши увагу на формуванні професійної компетентності й розвитку творчого потенціалу майбутніх дизайнерів. Проблему естетичної свідомості як складової естетичної культури майбутніх дизайнерів досліджували науковці (Є. Антонович, Л. Оршанський, В. Томашевський та ін.).

Мета статті – розкрити теоретико-методологічні засади моделювання системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Моделювання системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки виступає логічним продовженням етапу теоретичного обґрунтування системи та забезпечує її практичну реалізацію в освітньому середовищі. Побудова структурно-функційної моделі має передбачати рішення таких підготовчих завдань: аналіз термінологічного апарату щодо змісту та сутності базових понять («модель», «моделювання», «педагогічне моделювання»); визначення основних положень щодо системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки; обґрунтування алгоритму побудови моделі.

Проаналізуємо термінологічний апарат щодо змісту та сутності базових понять, які становлять методологічне підґрунтя для моделювання та практичної реалізації системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки.

Поняття «модель» (від лат. *Modulus* – міра, аналог, зразок, взірець) співвідноситься з системою й широко використовується у наукових досліджен-

нях. У словникових джерелах поняття «модель» визначається як опис об'єкта, складений з метою визначення властивостей:

– спрощений або ідеалізований опис чи концепція певної системи, ситуації чи процесу, часто в математичних термінах, що висувається як основа для теоретичного чи емпіричного розуміння, або для розрахунків, прогнозів тощо; концептуальне або уявне представлення чогось [2];

– графічне, теоретичне або інше представлення концепції або основних поведінкових чи тілесних процесів (наприклад, розладу), яке може бути використане для різних дослідницьких та демонстративних цілей, таких як покращення розуміння концепції чи процесу, висування гіпотез, показ взаємозв'язків або виявлення епідеміологічних закономірностей [3];

– уявний чи умовний (зображення, опис, схема) образ якого-небудь об'єкта, процесу або явища, що використовується як його представник [4];

– у загальному розумінні аналог (графік, схема, знакова система, структура) певного об'єкта (оригіналу), фрагмента реальності, артефактів, витворів культури, концептуально-теоретичних утворень тощо [5].

Отже, у словниковому визначенні модель визначається як спрощене представлення, аналог певного об'єкта, відтворений у зменшеному, збільшеному або реальному масштабі. Модель має ознаки, що дозволяє використовувати її для пояснення, прогнозування або керування системою чи процесом.

Модель у педагогіці В. Ягупов розуміє як знакову систему, що дозволяє відтворити дидактичний процес. Вона виступає об'єктом дослідження, завдяки якому можна цілісно представити його структуру та функціонування, а також зберегти цю цілісність на всіх етапах наукового аналізу [6]. За М. Анісімовим, модель навчально-виховного процесу інтерпретується як структурно-логічна система, що базується на підходах до побудови навчальних планів і програм, передбачає обґрунтовані критерії відбору об'єктів і засобів навчання, а також змісту освітнього матеріалу, що забезпечує комплексний підхід до підготовки фахівців [7]. С. Нехаєнко під педагогічною моделлю розуміє множину взаємопов'язаних компонентів, що утворюють єдине ціле та відображають спільну мету педагогічного процесу щодо реалізації конкретного педагогічного задуму, утворюючи педагогічну емерджентність [8]. Н. Зимогляд розробляє модель професійної діяльності дизайнера як узагальнену схему освітнього впливу, яка включає мотиваційні чинники, цільову орієнтацію діяльності та програму дій. Підхід дозволяє структурувати процес професійної підготовки, враховуючи як особистісні, так і діяльнісні компоненти, що є важливими для формування фахової компетентно-

сті майбутнього дизайнера [9]. І. Зязюн, Г. Сагач визначають низку важливих вимог до дидактичної моделі, яка має відповідати актуальним потребам освіти. Модель повинна бути об'єктивною, тобто відображати сутнісні характеристики навчального змісту; суб'єктивною – з урахуванням індивідуального тезаурусу здобувача освіти, його життєвого досвіду та системи знань; нормативною – орієнтованою на досягнення бажаного, ціннісно значущого результату; інтерактивною – такою, що передбачає активну комунікацію й діалог між викладачем і студентом; адаптивною – здатною пристосовуватись до індивідуальних особливостей особистості, насамперед до різновидів її досвіду; а також відкритою – такою, що сприяє формуванню у студента власної проектно-технологічної діяльності та ініціативного нормотворення в освітньому процесі [10]. Важливим є зауваження С. Вітвицької, що модель завжди виступає як аналогія і є проміжною ланкою між висунутими теоретичними положеннями та їх перевіркою у реальному педагогічному процесі [1].

Моделі створюються у процесі моделювання. Поняття «*моделювання*» у науковій літературі трактується багатомасштабне. По-перше, моделювання як акт побудови моделі розглядається як процес розробки аналогічної системи відносин, де результуюча модель складається із сутностей та зв'язків між ними. У цьому контексті моделювання визначають як процес побудови та дослідження моделей реальних об'єктів, явищ чи систем, що створюються з метою уточнення або вдосконалення їхніх характеристик, а також для оптимізації способів організації, функціонування та управління [11]. По-друге, сучасні дослідження трактують моделювання як гнучкий когнітивний процес, спрямований на побудову, перевірку та вдосконалення уявлень про реальні системи. У цьому аспекті воно розглядається як вивчення об'єкта (оригіналу) шляхом створення і дослідження його копії (моделі), яка замінює оригінал з певних сторін, що становлять інтерес для пізнання та підлягають вивченню. Таким чином, моделювання виступає непрямим, опосередкованим методом наукового дослідження, що тісно пов'язаний із візуалізацією як інструментом мислення, який допомагає зрозуміти складні взаємозв'язки та підтримує процес прийняття рішень [12]. Крім того, науковці виокремлюють низку вимірів, за якими здійснюється класифікація моделей. До них належать: функція, структура, розмірність, ступінь визначеності, часова прив'язка, ступінь узагальненості, ступінь замкнутості, ступінь кількісної оцінки.

У педагогічних дослідженнях широко застосовується поняття «*педагогічне моделювання*», яке трактується як науково обґрунтований процес побудови моделі педагогічного процесу відповідно до визначених вимог і запланованої структури. Така побудова враховує властивості, які підляга-

ють дослідженню у межах педагогічного експерименту. Основна мета педагогічного моделювання полягає у виявленні потенціалу для вдосконалення освітнього процесу, пошуку шляхів підвищення його ефективності та якості шляхом аналізу створеної моделі. Педагогічне моделювання визначається як ефективний інструмент наукового аналізу, оскільки дає змогу за допомогою створених аналогів імітувати функціонування реальних і конструктивних освітніх систем, що дозволяє не лише відтворити їх структуру, але й проаналізувати організаційні механізми та виявити закономірності їх розвитку й функціонування [13].

У науковому середовищі розрізняють різні підходи до моделювання педагогічних систем. У педагогічному моделюванні переважно застосовують структурно-функційні моделі, в основі яких лежить уявлення про об'єкт як цілісну систему, що складається з окремих, взаємопов'язаних компонентів. Компоненти поєднують між собою як структурними, так і функційними зв'язками, підпорядковуються певній логіко-часовій послідовності та спрямовані на розв'язання конкретних педагогічних завдань. Варто підкреслити, що побудова моделі має спиратися на низку науково обґрунтованих положень, а саме: бути засобом пізнання та систематизації нових знань; відкривати можливості для впровадження інновацій; орієнтуватися на практичну реалізацію та застосування в освітній діяльності; забезпечувати отримання нової інформації про педагогічний об'єкт; включати можливість перевірки достовірності отриманих результатів [13]. У моделюванні структурно-функційної моделі спиратимемося на основні положення щодо системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки.

1. Система формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки визначається як цілісна, взаємозумовлена, упорядкована структура компонентів (ціле-результативного, суб'єкт-суб'єктного, середовищного, змістового, технологічного).

2. Основні функції системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки: аксіологічна, особистісно-розвивальна, соціокультурно-адаптивна, коригувальна, інтегруюча. Кожна з означених основних функцій конкретизується у межах відповідних структурних компонентів системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки.

3. Основними ознаками (властивостями) системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки є: ціннісна орієнтованість, цілісність, цілеспрямованість, емерджентність, структурність, ієрархічність, динамічність, відкритість, надійність, синергетичність, адаптованість, концептуальність, життєздатність.

4. Врахування таких закономірностей як: динаміки та поступовості, розвитку особистості, управління, стимулювання, єдності чуттєвого, логічного і практики, єдності зовнішньої (педагогічної) і внутрішньої (пізнавальної) діяльності, а також обумовленість – забезпечують логіку і послідовність функціонування на всіх етапах професійної підготовки майбутніх дизайнерів.

5. Означені закономірності зумовлюють дотримуватися загальних принципів (науковості, систематичності й поетапності, урахування вікових, психофізіологічних і особистісних особливостей, комплексності, гнучкості, суб'єктності) та специфічних (ціннісно-світоглядної інтеграції, естетичного самовираження, культурної детермінації естетичної свідомості, естетичної рефлексії, естетико-професійної активності та взаємодії).

Розроблення моделі педагогічної системи повинно мати формувальну спрямованість, тобто процес моделювання має не лише пізнавальне, а й конструктивне значення, що спрямоване на формування основ наукового дослідження. Виходячи з цього, необхідно окреслити мету створеної системи, її завдання, принципи побудови, структурні компоненти, провідні напрями, умови функціонування, форми, методи, засоби, ресурси та очікувані результати. Усе це й формує підґрунтя для побудови цілісної концептуальної моделі. Відтак, модель системи розглядається як узагальнена описова конструкція, яка базується на визначених умовах, напрямках розвитку, етапах реалізації, структурних елементах, принципах організації, методах, формах, засобах, ресурсах і методичних прийомах її впровадження [13].

В обґрунтуванні алгоритму побудови структурно-функційної моделі системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів будемо враховуватимемо доробки І. Осадчого [14] щодо поетапного педагогічного моделювання: визначення мети моделювання; виокремлення об'єкта моделювання; формулювання предмета моделювання; урахування нормативно-правової бази; вибір теоретичної основи моделі, яка описує зміст предмета моделювання; визначення основних припущень, що спрощують реальний об'єкт; формування понятійного апарату моделі; конструювання структурно-функціональної моделі, яка відображає категорії, поняття, твердження, судження; експертиза моделі, перевірка її наукової узгодженості, логічної цілісності, відповідності освітнім нормам і принципам педагогічного пізнання; дослідження властивостей моделі, аналіз її адекватності реальним умовам навчального процесу, здатності прогнозувати результати та ефективність педагогічних впливів; удосконалення та завершення моделі, уточнення структури, компонентів і взаємозв'язків моделі з урахуванням результатів апробації в освітній практиці, остаточне її коригування.

Саме ці рекомендації ми враховували, розробляючи алгоритм структурно-функційної моделі системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у нашому дослідженні побудова структурно-функційної моделі системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки, у якій усі компоненти будуть структурно й функціонально взаємопов'язані, підпорядковуватимуться логічній послідовності й спрямовані на досягнення мети. Ми спиратимемося на педагогічне моделювання, розглядаючи структурно-функційну модель як цілісну систему, у спроможності визначення її ефективності, експериментальної перевірки та практичної реалізації в освітньому процесі.

Список використаної літератури:

1. Вітвицька С. Теоретичні засади моделювання педагогічного процесу у вищій школі в умовах інтеграції до європейського освітнього простору. *Моделювання професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграційних процесів: монографія* / за ред. С. С. Вітвицької. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2019. 304 с.
2. Model. *Oxford English Dictionary*. URL: https://www.oed.com/dictionary/model_n#36512566
3. Model. *American Psychological Association Dictionary*. URL: <https://dictionary.apa.org/model>
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
5. Мороз О. Модель. *Філософський енциклопедичний словник* / гол. ред. В. І. Шинкарук; Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України. Київ : Абрис, 2002. С. 391.
6. Ягупов В. В. Моделювання педагогічного процесу як педагогічна проблема. *Неперервна педагогічна освіта: теорія і практика: науково-методичний журнал*. Київ : МДГУ, 2003. Вип. 1. С. 28–37.
7. Анісімов М. В. Теоретико-методологічні основи прогнозування моделей у професійно-технічних навчальних закладах: монографія. Київ-Кіровоград: ПОЛІУМ, 2011. 464 с.
8. Нехаєнко С. І. Педагогічне моделювання розвитку професійної компетентності офіцерів структур морально-психологічного забезпечення на етапі оперативно-тактичної підготовки. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2019. Т. VII, № 86 (209). С. 33–38.
9. Зимогляд Н. С. Модель професійної діяльності дизайнера одягу з проектування швейних виробів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : збірник наук. пр. / укр. інж.-пед. акад. Харків, 2010. Вип. 28–29. С. 48–57.

10. Зязюн І. А., Сарач Г. М. Краса педагогічної дії : навч. посіб. Інститут педагогіки і психології проф. Освіти АПН України. Київ : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. С. 67.
11. Thomas R. Willemain. Model Formulation: What Experts Think About and When. *Operations Research*, vol. 43(6), 1995. Pp. 916–932, December. DOI: 10.1287/opre.43.6.916
12. Crapo A., Waisel L., Wallace W. A., & Willemain T. Visualization and the process of modeling: A cognitive-theoretic view. *In Proceedings of the Sixth ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining*, 2000. Pp. 218–226, August. DOI: <https://doi.org/10.1145/347090.347129>
13. Петришин Л. Й. Системний підхід як методологічна основа наукового дослідження та моделювання. *Системний підхід у сучасних педагогічних дослідженнях в Україні* : монографія / за ред. С. Я. Харченка. Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. С. 89–118.
14. Осадчий І. Г. Педагогічне моделювання: що важливо знати педагогу? *Народна освіта*. № 1(28), 2016. С. 60–68.

Kostiuk O. Modeling the system of forming the aesthetic consciousness of future designers in the process of professional training

The article reveals the theoretical and methodological principles of modeling the system of forming the aesthetic consciousness of future designers in the process of professional training. It is emphasized that modeling is a logical continuation of the stage of theoretical substantiation of the system of forming the aesthetic consciousness of future designers in the process of professional training and ensures its practical implementation in the educational process. It is determined that the basis for building a structural-functional model is the solution of preparatory tasks: analysis of the terminological apparatus regarding the content and essence of basic concepts («model», «modeling», «pedagogical modeling»); definition of the main provisions regarding the system of forming the aesthetic consciousness of future designers in the process of professional training; justification of the algorithm for building a model. The terminological apparatus regarding the considered concepts is analyzed: a model is defined as a simplified representation of an object used to explain, predict or control a system; modeling is the process of creating and studying models of real objects with the aim of improving and optimizing them; pedagogical modeling – as a scientifically substantiated process of building a model of the pedagogical process taking into account certain requirements, structure and properties that are subject to research in a pedagogical experiment.

In accordance with the construction of a structural-functional model, the main provisions regarding the system of forming the aesthetic consciousness of future designers in the process of professional training are determined. The system is interpreted as a holistic, interconnected structure that includes the whole-result, subject-subject, environmental, content and technological components. Its functioning is ensured by the leading functions – axiological, personal-developmental, socio-cultural-adaptive, corrective and integrating, which are consistent with the relevant structural components.

The algorithm for building a model of the system of forming the aesthetic consciousness of future designers is substantiated, which includes successive stages: determining the goal, object and subject of modeling; taking into account the regulatory framework and choosing a theoretical basis; forming basic assumptions; constructing a structural-functional model; examination and verification of the properties of the model; further refinement, clarification of the structure and components in order to improve and complete the model.

Key words: model, modeling, pedagogical modeling, aesthetic consciousness, future designers.

Дата першого надходження рукопису до видання: 24.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.11.2025

Дата публікації: 26.12.2025